

TRACTATUS TERTIUS
DE PRINCIPIIS ET CAUSIS ENTIS

QUAESTIO I.

De ratione principii et causae, et de causarum speciebus.

CONTINUATIO RERUM. In scientiis acquirendis tria potissimum considerata veniunt, quemadmodum docuimus, disserentes de demonstratione; nimirum subiectum, propriae subiecti passiones, et demum principia et causae. Iam vero haec triplex rerum consideratio, quae ad omnes scientias pertinet, potiori iure spectabit ad Metaphysicam quae omnium scientiarum reliquarum est regulatrix et domina, quaeque assumit ut propria sibi ea, quae sunt aliis disciplinis communia. Quamobrem cum a nobis in Metaphysica tradenda iam satis disputatum sit de ente quod est subiectum superest de principii et causis entis, et sic huic disciplinae finem imponemus.

Verum enim cum Logica non secus ac Metaphysica ad omnia extendatur, nos aliquid de causis delibavimus, quando egimus de scientiis iuxta logicam considerationem, atque adeo quaestionem eandem hic instauramus, prout ad Metaphysicam attinet eandem rem, sed non eodem modo considerare. Haec autem causarum consideratio prout natura rei, non intellectus intentio significata per nomen spectatur, usurpari solet tum a philosopho primo tum a philosopho naturali. Metaphysicus quippe qui tractat de ente immateriali, disserit de causis in quantum huiusmodi; nam causa in quantum est causa non dependet a materia, eo quod eius ratio invenitur etiam in his quae sunt separata a materia. Philosophus vero naturalis considerat causas secundum quod ab ipsis dependent motus et mutationes rerum naturalium.

Quae cum ita sint, plane intelligitur cur Aristoteles disserat de causis tum in libris *Posteriorum Analyticorum*, tum in libris *Metaphysicorum*, tum denique in libris *Physicorum*. Et cum intellectus noster ad metaphysica ascendat per cognitionem rerum sensibilium, sic idem Philosophus agens de causis in *Metaphysica* plura repetit,

quae disseruerat in libris *Physicorum* (1). Nos ergo ut ordine et via procedamus, totam controversiam de causis in duas partes distribuemus. In prima enim quaestione disceptabimus de causis in genere; in altera vero disseremus de singulari causarum speciebus (2).

ARTICULUS I.

DE RATIONE PRINCIPII ET CAUSAE.

ORDO RERUM. Haec duo nomina, principium et causa, quandoque sumuntur sensu latiori et minus determinato, quandoque sensu pressiori et magis proprio. In primo casu adhibentur indiscriminatum et eandem rem significant; in secundo vero casu quamdam differentiam inter se involvunt, ita ut principium magis pateat quam causa. Ut haec differentia accurate determinetur, et simul componantur diversa loca Aristotelis, non erit abs re propria horum nominum rationem explicare, et per comparisonem principii cum causa quid conveniant, quid differant patefacere.

Quid principium? Principium definitur a Philosopho: *Id unde res aut est, aut fit, aut cognoscitur* (3), et a S. Thoma dicitur: *Id a quo aliquid procedit quocumque modo* (4). Illud vero quod a principio procedit dicitur *principiatum*.

Diversa principii acceptio. Principium dici potest multipliciter. Iuxta primam nominis impositionem est: Primum in magnitudine, supra quam transit motus; nam principium dicitur quod est in aliquo ordine, et ordo qui attenditur secundum prius et posterius in magnitudine est prius nobis notus. Res vero a nobis nominantur, secundum quod cognoscuntur. Sic in via principium est, unde motus incipit, et terminus habetur ex parte opposita. Ad hunc significationis modum pertinet principium motus et temporis (5). Ex ordine qui apparet in motu locali innotescit ordo, qui viget in aliis motibus, uti in cognitione, in generatione. Sic principium in cognitione seu *cognoscendi* est id unde aliqua cognitio procedit, puta axiomata et dignitates relate ad conclusionem. Principium in generatione est id unde res fit, et quoniam res spectari potest vel in *fiere*, vel in *facto esse*, sic dicitur principium unde aliquid fit, et principium unde aliquid est.

(1) Cf. COSM. ALAM. *Phil. nat.* q. 7, a. 1.

(2) De hac controversia cf. ARIST. et S. THOM. *Metaph.* lib. V ab initio, et *Physic.* lib. II, lect. 5; cf. etiam COSM. ALAM. *Phil. nat.* q. 7, et TOLET. *Physic.* lib. II, cap. III.

(3) *Metaph.* lib. V, cap. I.

(4) 1 p. q. 33, a. 1.

(5) Cf. S. THOM. *Metaph.* lib. V, lect. 1.

Principium in ordine reali spectatum dispescitur in intrinsecum et extrinsecum. Primi generis sunt causae materiales et formales, quae effectum intrinsecum constituunt; secundi generis sunt causae efficientes et finales, quae aliquid producant a se adaequate distinctum. Quare nomen principii presse spectatum denotat ordinem originis unius ab altero seu principiatu a principio, et praescindit ab influxu unius in esse alterius, ita ut huiusmodi influxum neque includat neque excludat. Sic aliquid potest dici principium, sive ex eo sequatur esse alterius, sive non: quemadmodum faber dicitur principium arcae, nam ex eius operatione est esse arcae; iterum quando aliquid de albedine movetur in nigredinem, albedo dicitur principium illius motus: pari modo punctum dicitur principium lineae, et mane dicitur principium diei; tametsi nec albedo influat in esse nigredinis, nec punctum in esse lineae, nec mane in esse diei.

Inter principium et principiatum distinctio et nexus. Principium semper realiter distinguitur a principiato, licet diversimode: nulla quippe res recte dici potest principium suspisus, cum inter id quod procedit, et id a quo aliquid procedit intelligatur semper esse aliqua oppositio, quae nequit concipi nisi inter realiter distincta. Nexus autem inter utrumque potest esse vel externus vel internus, nimirum vel dependens ab arbitratu hominis duas res hoc vel illo modo iungentis; et sic dicitur principium aliqua actio vel aliquid negotium, unde ceterorum initium ducimus: vel dependens ab ipsa natura rerum, quae postulat ut aliquid ita antecedit aliud, ut sine illo priori minime existere possit; sic nequit concipi aliqua via vel aliqua linea nisi habeatur initium aliquod, vel quoddam punctum, unde illa semita vel illa linea ortum ducat (1).

Quid causa? Principium et causa licet sint valde finitima et plerumque sint idem subiecto, ita ut quod est causa sit principium et vicissim; nihilominus differunt ratione et conceptu formali. Principium quippe denotat, quod est primum in aliquo ordine, seu melius ordinem originis; cum ex adverso causa designet, quod influat et dat esse rei: et rite definitur a Philosopho: *Ad quam sequitur esse alterius.* Qua ex re principium magis patet, quam causa; omnis namque causa est principium, sed non vicissim, cum principium magnitudinis nequeat dici eius causa. Quocirca hoc causa addit supra principium, quod causa solum dicatur de illo principio quod habet influxum in id quod est ex ipso; et consequenter causa coarctatur ad principium illud ad quod sequitur esse alterius, sive hoc esse sequatur ad esse causae, uti usuvenit in causis naturalibus, sive ad dispositionem causae, uti contingit in causis liberis; ex voluntate enim res non sequitur eo modo, quo ipsa habet esse, sed eo modo quo ipsa disponit (2).

(1) S. THOM. loc. cit.

(2) QQ. DD. De ver. q. 23, a. 5 ad 1.

Causa et principium comparantur. Cum principium dicatur: *Id a quo aliquid procedit quocumque modo:* et ex adverso causa definiatur: *Ad quam sequitur esse alterius,* non erit difficile determinare quid conveniant, quid differant principium et causa. Iam vero tum principium tum causa denotant processum aliquem seu ordinem originis unius ab altero. Si huiusmodi processus seu ordo originis praescindit ab influxu unius in esse alterius, habetur propria notio principii; quod si hic processus habetur cum influxu unius in esse alterius, tunc principium induit etiam rationem causae. Hinc 1) causa proprie dicta dicit ordinem principii, et influxum in esse sui causati: secus vero principium; nam datur aliquod principium, quod nullum influxum habet ad esse sui principiatu. Sic terminus a quo dicitur principium motus, et in divinis Pater dicitur principium Filii et non causa, quia non habet influxum ad esse Filii, sicut nec ad esse suum, cum unum et idem sit esse utriusque. 2) Nomen causae importat dependentiam alicuius ab aliquo in esse vel fieri, quam non importat nomen principii: et sic omnis effectus dependet a sua causa, sed non omne principiatum a suo principio, uti patet in divinis. 3) Nomen causae importat diversitatem substantiae, quam non importat nomen principii, nam in omnibus causae generibus semper habetur diversitas secundum aliquam perfectionem et virtutem inter causam et causatum. 4) Nomen causae semper importat aliquam prioritatem sive temporis sive saltem naturae relate ad suum causatum; cum ex adverso principium a qualibet prioritate praescindit, quia proprie denotat processum et ordinem originis.

Licet enim principium, ut nomen sonat, impositum sit ab aliqua prioritate; tamen secundum id quod significat, non denotat prioritatem, sed solum processum seu ordinem originis, et ideo proprie dicitur in divinis; nam, uti notat accurate Angelicus Doctor: «Nomen principii impositum est secundum quod invenitur in creaturis, ubi principium est prius aliquo modo principiato, ideo a prioritate imponitur; sed tamen imponitur ad significandum illud a quo est aliquid. Unde quamvis quantum ad modum significandi divinis non competat, sicut et alia nomina essentialia quae a nobis imposita sunt; tamen quantum ad rem significatam proximissime ratio principii sibi competit» (1).

Quocirca si nomen causae transferretur ad divina, uti apud Patres Graecos Pater dicitur quandoque causa Filii, tunc hoc vocabulum usurpatur improprie, et idem sonat ac principium; non enim per hoc naturae diversitatem inducunt, sed solum patefaciunt originem per sonarum, sicut docent Patres Latini significari nomine principii (2).

(1) 1. Sent. Dist. 29, q. 1, a. 1 ad 1: cf. etiam 1 p. q. 33, a. 1 ad 3.

(2) Cf. COSM. ALAM. Phil. nat. q. 1, a. 1 ad 2.

Quod autem in divinis non sit adhibendum nomen causae, sed potius nomen principii, sic accurate declaratur ab eodem S. Thoma: «Hoc invenimus in origine divinarum Personarum, quod tota essentia unius accipitur in alia, ita quod una numero, est essentia trium, et idem esse. Et ideo ad significandum ordinem talis originis non competit nomen causae propter duo: primo, quia omnis causa vel est extra essentiam rei sicut efficiens et finis; vel pars essentiae sicut materia et forma. Secundo, quia omnis causa habet ordinem principii ad esse sui causati, quod per ipsam constituitur. Pater autem non habet aliquem ordinem principii ad esse Filii, sicut nec ad esse suum, cum unum et idem sit esse utriusque: unde Pater non est causa Filii, sed principium; quia principium dicit ordinem originis absolute, non determinando aliquem modum, qui ab origine Personarum alienus sit» (1).

ARTICULUS II.

DE DIVERSIS CAUSARUM GENERIBUS.

RERUM CONTINUATIO. Determinavimus in superiori articulo germanam causae notionem; nunc ad varia genera causarum recensenda gradum faciemus. Principio quidem cum omnis scientia in inquisitione causarum versetur, veteres philosophi ante Aristotelem, qui imperfecte admodum de natura philosophati sunt, vel unum, vel alterum causarum genus admiserunt, uti testis est ipse Philosophus qui sapienter et erudite declarat quo pacto naturales philosophi incipientes a solis causis materialibus ad alia causarum genera cognoscenda pervenerint (2). Verum Aristoteles postquam ceterorum philosophorum hac super re opiniones exposuerit, et acute declaraverit quid in tanta opinionum turba esset veri et quid falsi, propriam tradidit doctrinam et invicte demonstravit, omnes causas de quibus disserere potest philosophia, esse revocandas ad quatuor potissimum, nimirum ad causas materiales, formales, efficientes, et finales.

Haec nobilissima doctrina ab ipsis naturae fontibus ducta et ab Aristotele mirifice explicata, a SS. Patribus et ab omnibus Scholasticis excepta et illustrata, universam Christianam philosophiam intime pervasit, et per plura secula communis fuit omnibus qui philosophi nomen promerabantur. Philosophi quippe christiani peripateticae sapientiae operam dantes sane intellexerunt, naturam rerum visibilibus ex quibus intellectus noster ad invisibilia cernenda quodammodo manu-

(1) 1 Sent. Dist. 29, q. 1, a. 1.

(2) Metaph. lib. I per totum.

ducitur, explicari minime posse sine duplici principio intrinseco, nempe materiali, et formali. Principio formali statuto quo aliqua res propriam naturam propriamque speciem sibi vindicat, et consequenter proprias operationes quibus ad proprium finem contendit, facile deducebant cum ipso Stagirita, naturam plenam esse finibus, ideoque omnes res agendo ad proprium contendere finem, et sic efflorescere demonstrabant quatuor causarum genera.

Ast novata post Baconem et Cartesium philosophia veteris materialismi aemula causas formales e medio sustulit. Sic pedetentim progressa est ad destructionem causarum finalium, et demum pervenit ad ipsius causae efficientis notionem vel turbandam, vel penitus negandam: et cuncta revocavit ad materiam quam tractabat sensibus. Hinc in philosophando illis veteribus naturalibus adstipulata est, quos Aristoteles uti ebrios philosophatos esse, sapienter affirmavit. Nos itaque ad recentes Materialistas coarguendos et ad propugnandam circa diversa causarum genera doctrinam ab Aristotele iam dudum traditam et ab Ecclesiae Patribus ac Scholasticis philosophis uno ore vindicatam, sequentem statuimus propositionem.

PROPOSITIO.

Genera causarum sunt quatuor; nimirum causa materialis, formalis, efficiens, et finalis.

Prob. prop. Arg. 1.um Causa dicitur id quod influit esse in aliud vel ad quam sequitur esse alterius, quod vocatur causatum. Atqui quatuor modis potest aliquid influere esse in aliud. Ergo quatuor sunt genera causarum. Propositio minor sic declarari potest cum Philosopho. Esse eius quod habet causam vel consideratur absolute, et tunc causa eius est forma per quam aliquid est in actu; vel secundum quod de potentia ente fit ens actu; cum autem omne quod est ens potentia, reducatur ad actum per id quod est ens actu, ex hoc evidenter efflorescunt duae aliae causae, nimirum materia seu subiectum, et efficiens quod materiam de potentia perducit ad actum: et cum actio efficientis procedens ab aliquo determinato principio ad aliquid determinatum tendat; omne quippe agens operatur quod est sibi conveniens; sic exsurgit demum causa finalis; quia finis, dicitur id ad quod tendit actio operantis. Iure ergo concludimus dari quatuor causarum genera (1).

Arg. 2.um Haec eadem veritas demonstratur et pene sub oculis ponitur considerando aliquod opus artis in cuius effectione quatuor

(1) Physic. lib. II, lect. 10 finis.

memoratae causae evidenter concurrunt. Cum enim artifex aliquam statuam molitur, in hoc opere perficiendo spectari possunt tum materia, ex qua statua construitur, tum forma statuae quae materiae attribuitur, quaeque ipsi speciem et definitionem impertitur, tum artificis operatio, tum demum finis seu bonum ad quod consequendum artifex statuam fabricandam aggressus est. Quam ad rem ius fasque est concludere, admittendas esse quatuor causarum species, nimirum materialem, formalem, efficientem, et finalem (1).

Hanc doctrinam sic paucis perstringit Aristoteles: « Causa dicitur uno quidem modo id ex quo insito aliquid fit ut aes statuae... alio vero species et exemplar. Haec autem est ratio eius quod quid erat esse (*essentiae seu definitionis*)... Item unde principium mutationis primum aut quietis, ut qui consuluit causa est, et pater prolis, et omne efficiens eius quod factum est, et transmutans transmutati. Item ut finis; haec autem est cuius causa, ut ambulandi sanitas. Propter quid enim ambulat? dicimus. Ut sanetur. Et dicentes ita, putamus causam reddidisse » (2).

Arg. 3.um Inducitur ad evincendum cum Stagirita, causas non esse plures, quam quatuor numeratas, et ita proponitur. Illud quod dicimus *propter quid*, inquiri de causa. Iam vero ad *propter quid* non respondetur, nisi altera ex memoratis quatuor causis. Ergo quatuor sunt dumtaxat causarum genera (3).

Et re quidem vera ut *minor* declaretur; quandoque propter quid reducitur in rei quidditatem seu definitionem, uti patet in immobilibus. Sic enim mathematica demonstrat ex causa formali seu ex definitione. Cum enim definitio anguli recti sit, quod constituatur ex linea super aliam cadente, quae utrinque faciat duos angulos aequales: si quaeratur propter quid hic angulus sit rectus: respondetur, quia constituitur ex linea faciente duos angulos aequales ex utraque parte. Quandoque *propter quid* reducitur in primum movens; ut: propter quid aliqui pugnaverunt? quia furati sunt: hoc enim est quod incitavit ad pugnam. Quandoque *propter quid* reducitur in causam finalem, ut si quaeramus cuius causa aliqui pugnant: respondetur, ut dominantur. Quandoque demum reducitur in causam materialem; ut si quaeramus quare istud corpus est corruptibile: respondetur, quia compositum est ex contrariis (4).

Scholion. Ex mox explicata causarum partitione quaedam consequuntur, quae Philosophus ad tria potissimum capita revocat. Et primo quidem, positis diversis causarum generibus, unius eiusdemque

(1) *Metaph.* lib. V, lect. 2.

(2) *Metaph.* lib. IV, alii V: cf. interpretationem S. THOM. lib. V, lect. 2.

(3) *COSM. ALAM. Phil. nat.* q. 7, a. 3.

(4) *Physic.* lib. II, lect. 10.

rei possunt esse plures causae non solum per *accidens*, quod est evidentissimum, cum aedificator e. g. per accidens possit esse albus vel niger, magnus vel parvus; sed etiam per se. Unius enim eiusdemque statuae est causa per se tum artifex, tum materia, tum forma. Hoc locum habet in causis diversorum generum; nam plane repugnat esse plures causas in eodem genere et in eodem ordine, unius eiusdemque effectus. Hoc idem minime repugnat, si causae, licet eiusdem generis, sint in diverso ordine, nempe una sit remota vel universalis, altera proxima vel particularis; vel etiam si neutra sit sufficiens; quemadmodum videmus in multis trahentibus navim.

Deinde aliqua duo possunt sibi utro citroque esse causae in diverso genere; minime vero in eodem, nam secundum idem genus impossibile est, uti patet, aliquid esse simul causam et causatum. Sic materia est causa formae, quia ipsam sustentat in esse; et vicissim forma est causa materiae, quia ipsi dat esse actu et speciem. Sic efficiens est causa finis quantum ad esse, quia movendo perducit ad esse, sed quantum ad rationem causalitatis. Efficiens quippe est causa in quantum agit; non autem agit nisi causa finis, et ideo ex fine habet suam causalitatem. Quocirca quatuor causae ita se habent ad invicem, ut materia et forma sibi invicem respondeant, et similiter efficiens et finis.

Demum idem est causa contrariorum, si diversa ratione ad utrumque referatur, et hoc dicitur de eodem genere causae. Sic gubernator per sui praesentiam affirmatur causare incolunitatem navis, et per absentiam dicitur in causa esse, cur navis perdat. Hoc potissimum applicatur causae moventi (1).

Diversi causarum modi. Duplex assignatur a Philosopho causarum partitio, et divisio; alia per species vel genera, alia per modos. Hoc inter utramque differt, quod prima petitur a diversa ratione causandi et est divisio quasi per differentias, quae constituunt species; secunda ortum habet a diversa habitudine causae ad causatum, ideoque obtinet in eadem specie causae, et merito considerari potest ut sub-divisio primae divisionis. Sic causa efficiens seu movens penes diversas habitudines ad causatum potest esse causa per se, vel causa per accidens, causa remota, vel proxima, causa universalis vel particularis. Ne autem longiores simus, hos diversos causandi modos breviter declarabimus disserentes in particulari de causa movente seu efficiente (2).

(1) *Metaph.* lib. V, lect. 2.

(2) *Metaph.* lib. V, lect. 3, et *Physic.* lib. II, lect. 6.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Idea est causa cognitionis et generationis. Tam vero idea neque est materia neque forma, cum sit extra rem; neque finis, quia per ideam agens sibi determinat finem; neque agens, quia quod est in agente non est agens. Ergo est quintum genus causae.

Resp. Conc. mai. et Dist. min. Idea neque est una ex quatuor causis, neque reducitur ad alteram ex illis, *Neg.* Et reducitur ad aliquam ex quatuor, *Conc.*

Explico. Licet idea non soleat dici causa efficiens; nihilominus ad causam efficientem revocatur, cum idea sit forma in mente artificis operativa et productiva rei. Rem sic declarat Angelicus: « Licet Deus per essentiam suam se et alia cognoscat; tamen essentia sua est principium operativum aliorum, non autem suisipsum. Ideo habet rationem ideae secundum quod ad alia comparatur, non autem secundum quod comparatur ad ipsum Deum (1). »

Oppon. 2.º Instrumentum est genus causae. Sed nullum est ex quatuor generibus. Ergo admittendum est quintum genus.

Resp. Conc. mai. et Dist. min. Nullum est ex quatuor generibus causarum, si spectantur causae principales, *Conc.* Si spectantur causae quae agunt in virtute principalis agentis, *Neg.*

Explico. Causae si spectantur penes genera seu species, quadripartitam habent divisionem. Verum quaelibet species subdividitur in diversos modos, et sic discriminatur in causam principalem quae agit in virtute propria, et in causam instrumentalem quae agit in virtute causae principalis. Porro licet instrumentum non possit dici una ex quatuor causis principalibus, reducitur nihilominus ad aliquam causam principalem ex quatuor memoratis.

Oppon. 3.º Subiectum relate ad accidentia, et praemissae relate ad conclusionem non sunt in aliquo causarum genere ex quatuor dictis. Atqui tum subiectum, tum praemissae sunt verae causae. Ergo genera causarum sunt plura, quam quatuor.

Resp. Subiectum relate ad accidens est semper causa materialis et receptiva, quia sustentat accidens in esse; et si agitur de accidente proprio, est etiam causa efficiens saltem reductive, quatenus non producit accidens per veram transmutationem, sed per necessariam resultantiam. Praemissae vero relate ad conclusionem etiam revocari possunt tum ad causam materialem, tum ad causam efficientem. Revocantur ad causam materialem, si spectantur termini ex quibus componuntur, nam ex maiori et minori conflatur conclusio, ideoque termini sunt materia conclusionis. Quod si spectantur praemissae prout existunt sub tali forma, tunc generant conclusionem et reducuntur ad

(1) 1 p. q. 15, a. 1 ad 2.

causam efficientem. Hoc sic pausis explanatur a Doctore Angelico: « Sciendum est quod propositiones dicuntur esse materia conclusionis, non quidem secundum quod sub tali forma existunt, vel secundum virtutem eorum; sic enim magis se habent in ratione causae efficientis: sed quantum ad terminos ex quibus componuntur. Nam ex terminis praemissarum componitur conclusio, scilicet ex maiori et minori extremitate » (1).

Oppon. 4.º Causa sine qua non, et occasio sunt causae per se. Tam vero neutra continetur sub aliquo ex quatuor generibus causarum. Ergo dantur aliae causae praeter quatuor dicta genera.

Resp. Dist. mai. Sunt causae per se, semper, *Neg.* Quandoque, *Conc. Dist. min.* Non sunt sub aliquo genere ex quatuor praedictis, quando sunt causae per accidens, *Conc.* Quando sunt causae per se, *Neg.*

Explico. Tum causa sine qua non, tum occasio quandoque denotant causam per accidens, et tunc non continentur sub aliquo ex quatuor causarum generibus; quia id quod est per accidens, ab arte praetermittitur, et non ingreditur rei definitionem. Quandoque vero sunt causae per se, et tunc reducuntur ad genus causae efficientis, licet earum influxus in causatum sit insufficientis et imperfectus. Sic, ut exemplo rem patefaciamus, tormenta carnificum sunt causa per accidens patientiae martyrum, quia per se causant dolorem, et proprie dicuntur occasio: contra si quis suo peccato alterum inducit ad peccandum, dicitur praebere alteri occasionem peccandi, et est causa per se, sed insufficientis, cum causa sufficiens nulla alia sit praeter voluntatem peccantis (2).

Oppon. 5.º Bonum est causa mali. Atqui non est neque causa materialis neque formalis, nec efficiens nec finalis. Ergo constituit aliud genus causae.

Resp. Dist. mai. Est causa per accidens, *Conc.* Est causa per se, *Neg.* Et sic solvitur difficultas, nam hic agimus de causis per se.

Instabis 1.º Causa per accidens non intendit illud cuius est causa. Atqui operans aliquid illicitum praeter intentionem, non peccat, ut si quis intendens occidere feram, perimit hominem. Ergo si malum non habet nisi causam per accidens, nullus turpiter agendo peccat, quod est absurdum.

Resp. Dist. mai. Non intendit illud cuius est causa, si accidens coniungitur effectui, ut in paucioribus et raro, *Conc.* Si unitur effectui semper vel frequenter, *Neg.*

Explico. Quando accidens aliquod coniungitur effectui perquam raro, potest quis effectum intendere, quin intendat illud accidens, quem-

(1) *Metaph.* lib. V, lect. 3 initio.(2) 4 *Sev.* Dist. 1, q. 1, a. 4, sol. 1, et Dist. 38, q. 2, a. 1 ad 4.

admodum patet in exemplo hominis volentis occidere feram cui per modum actus, *Conc.* Si influit per modum potentiae sustentantis, *Neg.* Difficultas sic solvitur a S. Thoma: « Quaedam causae sunt nobiliores his quorum sunt causae, scilicet efficiens formalis et finalis, et ideo quod est in talibus causis nobilius est in eis, quam in his quorum sunt causae. Sed materia est imperfectior eo cuius est causa, et ideo aliquid est in materia minus nobilitate, quam est in materiali; in materia enim est incomplete et in potentia, et in materiali est actu » (1).

Oppon. 8. Efficiens est effectus causae finalis. Atqui effectus non est causa, sed causatum. Ergo non datur causa efficiens.

Resp. Dist. mai. Efficiens est effectus finis sub aliqua ratione, *Conc.* Sub omni ratione, *Neg. Dist. min.* Effectus non est causa sub illa ratione sub qua est effectus, *Conc.* Sub alia ratione, *Neg.*

Explico. Difficultas haec sic solvitur a S. Thoma: « Malum numquam invenitur nisi in paucioribus, si referuntur effectus ad causas proprias, quod quidem in naturalibus patet... In voluntariis autem magis videtur malum esse ut in pluribus quantum ad agibilia, licet non quantum ad factibilia in quantum ars non deficit nisi in paucioribus; imitatur enim naturam. In agibilibus autem circa quae sunt virtus et vitium, est duplex appetitus movens, scilicet rationalis et sensualis; et id quod est bonum secundum unum appetitum, est malum secundum alterum... Et quia plures sequuntur sensus, quam rationem, ideo plures inveniuntur mali in hominibus, quam boni » (2).

Ceterum etiam praescindendo a virtute et vitio, non semper id quod est per accidens est ut in paucioribus. Sic petens forum emendi gratia, aut semper aut frequenter invenit multitudinem hominum, licet hoc non intendat (3).

Oppon. 6. Omnis causa aliquo modo agit. Atqui materia non agit, quia est pura potentia. Ergo materia non est causa.

Resp. Dist. mai. Omnis causa influit in esse causati vel agendo vel sustentando, *Conc.* Semper agendo, *Neg.*

Explico. Cum in ratione causae includatur influxus ad esse causati, causare proprie non est agere, sed influere. Influxus autem hic potest esse vel sustentando, uti contingit in materia, vel agendo sive efficienter, sive formaliter, sive finaliter.

Oppon. 7. Omnis causa est nobilior suo effectui. Sed materia est imperfectior causato. Ergo non est causa.

(1) QQ. DD. De malo, q. 1, a. 3 ad 15.

(2) QQ. DD. De pot. q. 3, a. 6 ad 5.

(3) QQ. DD. De malo, loc. cit. ad 19.

Resp. Dist. mai. Est nobilior suo effectui, si influit per modum actus, *Conc.* Si influit per modum potentiae sustentantis, *Neg.* Difficultas sic solvitur a S. Thoma: « Quaedam causae sunt nobiliores his quorum sunt causae, scilicet efficiens formalis et finalis, et ideo quod est in talibus causis nobilius est in eis, quam in his quorum sunt causae. Sed materia est imperfectior eo cuius est causa, et ideo aliquid est in materia minus nobilitate, quam est in materiali; in materia enim est incomplete et in potentia, et in materiali est actu » (1).

Oppon. 8. Efficiens est effectus causae finalis. Atqui effectus non est causa, sed causatum. Ergo non datur causa efficiens.

Resp. Dist. mai. Efficiens est effectus finis sub aliqua ratione, *Conc.* Sub omni ratione, *Neg. Dist. min.* Effectus non est causa sub illa ratione sub qua est effectus, *Conc.* Sub alia ratione, *Neg.*

Explico. Causae, uti vidimus, sibi invicem sunt causae non in eodem sed in diverso causandi genere. Sic materia est causa formae, et forma est causa materiae. Sic etiam finis est causa efficiens, et efficiens est causa finis. Verum sub diversa ratione, nam efficiens est prius secundum esse et posterius secundum rationem causandi: causat quippe finem secundum esse, quia movendo perducit ad hoc ut sit finis. Ex adverso finis est prius secundum rationem, sed posterius secundum esse, ideoque causat efficientem quantum ad esse, non quantum ad rationem causalitatis. Nam efficiens est causa in quantum agit; non autem agit nisi causa finis, unde ex fine habet causalitatem (2).

QUAESTIO II.

De quatuor causarum speciebus singillatim consideratis.

CONTINUATIO RERUM. Cum a nobis satis declaratum sit in superiori quaestione dari quatuor causarum genera, quae sunt causa materialis, formalis, efficiens, et finalis, ordo disciplinae postulat ut aliquid dicamus speciatim de quolibet causarum genere. Et primo quidem disseremus de causis intrinsicis, nempe de causa materiali et formali, deinde de causis extrinsecis, idest de causa efficiente et finali. Verum enim cum causa materialis et formalis, si presse sumuntur, constituent naturam rerum visibilibus, proprie spectat ad philosophum naturalem instituere hac super re plenam accuratamque disquisitionem, et agendo de ente mobili longius prosequi quaestiones de materia et

(1) QQ. DD. De ver. q. 7, a. 7 ad 1.

(2) *Metaph.* lib. V, lect. 2. Quandonam tres causae, formalis, finalis, et efficiens concurrunt in unum, declaratur a S. Thoma. *Physic.* lib. II, lect. 11.